5. Варнавский В. Быть ли в России концессиям / В. Варнавский // ЭКО. – 2002. – № 6. – С. 11–22.
6. Гапонова Т.В. Как привлечь капитал. Новые формы финансирования городского хозяйства / Т.В. Гапонова // Міське господарство України. – 2000. – № 3. – С. 28–33.
7. Бєліков О. Концесії, інвестиції, угоди про розділ продукції / О. Бєліков // Юридичний журнал. – 2008. – № 11 (77). – С. 105–110.
8. Линник Л. Концессионные соглашения – одна из форм привлечения инвестиций / Л. Линник // Инвестиции в России. – 2002. – № 7. – С. 3–7.
9. Tax incentives and foreign direct investment. A global survey. UNCTAD ASIT advisory studies #16, (UNCTAD/ITE/IPC/Misc.3), UN, New York, 2000.

УДК 346.2

ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ ДОЧІРНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Переверзєва Л.О., аспірантка, Інститут економіко-правових досліджень НАН України

Переверзєва Л.О. Порядок управління дочірніми підприємствами.
У статті розглядаються питання порядку управління дочірніми підприємствами в Україні. Досліджено проблеми правового регулювання в Україні та зарубіжний досвід з цього питання. Пропонується закріпити в законодавстві, що контролююче підприємство має право давати обов'язкові до виконання вказівки, а дочірнє підприємство зобов'язане їх виконувати, якщо установчими документами не передбачено інше. Органи дочірнього підприємства не зобов'язані виконувати вказівки контролюючого підприємства, які протирічать інтересам дочірнього, за винятком випадків, коли контролююче підприємство гарантує відшкодування збитків. Інформація про угоди, укладені у виконання вказівок контролюючого підприємства, включається у звіт, який підлягає перевірці аудитором. Трудовий колектив дочірнього підприємства має право обирати зі свого складу одного або більше представників, що включаються до складу наглядової ради контролюючого підприємства з правом вирішального голосу. Обгрунтовано інші пропозиції до законодавства.
Ключові слова: суб'єкти господарювання, дочірні підприємства, холдингові компанії, правовий статус, управління дочірніми підприємствами.
Переверзева Л.А. Порядок управления дочерними предприятиями.
В статье рассматриваются вопросы порядка управления дочерними предприятиями в Украине. Исследованы проблемы правового регулирования в Украине и зарубежный опыт по этому вопросу. Предлагается закрепить в законодательстве, что контролирующее предприятие имеет право давать обязательные к выполнению указания, а дочернее предприятие обязано их выполнять, если учредительными документами не предусмотрено иное. Органы дочернего предприятия не обязаны выполнять указания контролирующего предприятия, которые противоречат интересам дочернего, за исключением случаев, когда контролирующее предприятие гарантирует возмещение убытков. Информация о соглашениях, заключенных в выполнение указаний контролирующего предприятия, включается в отчет, который подлежит проверке аудитором. Трудовой коллектив дочернего предприятия имеет право избирать из своего состава одного или больше представителей, которые включаются в состав наблюдательного совета контролирующего предприятия с правом решающего голоса. Обоснованы другие предложения к законодательству.
Ключевые слова: субъекты хозяйствования, дочерние предприятия, холдинговые компании, правовой статус, управление дочерними предприятиями.
Pereverzeva L. The procedure for managing subsidiaries.
The article examines the questions of an order of management of subsidiaries in Ukraine. The problems of legal regulation in Ukraine and foreign experience on this question have been researched. It is proposed to consolidate in the legislation the right of the controlling enterprise to give the obligatory instructions and the obligation of subsidiary to follow them, neither the constituent documents provide otherwise. The bodies of subsidiary enterprise are not obliged to sollon instructions of controlling enterprise which contradict interests of subsidiary enterprise. A exeption are cases when controlling enterprise quarahtees indemnification. Details of the agreements, which are concluded to follow instructions of controlling enterprise, are included in the report which must be verificated by the auditor. The labour collective of subsidiary has the right to elect from its members one or more representatives, who are included in the supervisory board of controlling enterprise wich the right to casting vote. It is other proposals to legislation.
Keywords: business entities, subsidiaries, holding companies, legal status, management of subsidiaries.

Однією з організаційно-правових форм господарювання в Україні є дочірні підприємства. Виникнення цієї організаційно-правової форми у сучасній економіці пов'язане з необхідністю законодавчого врегулювання відносин залежності між підприємствами, яка на сучасному етапі розвитку суспільного виробництва у зв'язку з процесами концентрації капіталу набула надзвичайного поширення. Нагальною стала потреба розробки засобів захисту інтересів більш слабких учасників господарського обороту та учасників господарських відносин з ними, якими, зокрема, є дочірні підприємства, що знаходяться у відносинах вирішальної залежності від контролюючого підприємства (підприємств). Однак правовий статус дочірніх підприємств недостатньо врегульований законодавчо, у тому числі потребує вдосконалення порядок управління дочірніми підприємствами. Цим питанням присвячена низка норм у Господарському кодексу України, Законі України «Про господарські товариства» 19 вересня 1991 р., Законі України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. та Законі України «Про холдингові компанії» від 15 березня 2006 р. та деяких інших нормативних актах, однак вони неповні, протирічливі і не мають достатньої визначеності. Натомість практика свідчить про необхідність більш ретельної законодавчої розробки організаційно-правової форми дочірнього підприємства. Окремі аспекти цього питання досліджувалися в наукових працях О. Окунєва [1], В. Пєскова [2], І. Аксьонова [3], О. Вінник [4], Ж. Чевичалової [5] та ін. Раніше у публікаціях автора цієї статті обгрунтовувалася доцільність поділу дочірніх підприємств на види (про це детально в електронному журналі «Форум права» [6]). Виходячи з таких пропозицій, потребує подальшого розвитку також правове регулювання питань управління дочірніми підприємствами.

Метою цієї статті є обгрунтування пропозицій щодо удосконалення порядку управління дочірніми підприємствами в Україні, з урахуванням раніше опублікованих пропозицій щодо поділу цих підприємств на види.

У Принципах корпоративного управління [7], затверджених Рішенням ДКЦПФР, корпоративне управління розглядається як система, за допомогою якої спрямовують і контролюють діяльність товариства. У межах корпоративного управління визначається, яким чином інвестори здійснюють контроль за діяльністю менеджерів, а також яку відповідальність несуть менеджери перед інвесторами за результати діяльності товариства.

Отже, Принципи визначають управління через поняття контролю. Відносини між контролюючим та дочірнім підприємством також будуються на контролі. Відповідно контролююче підприємство є суб'єктом управлінських повноважень щодо дочірніх підприємств.

Натомість така постановка питання викликає спори у літературі.

В юридичній літературі є думка про те, що «прийняття органами управління холдингу обов'язкових наказів (розпоряджень по холдингу) чи прямих вказівок керівництву залежних компаній не має відповідних правових підстав» [8, с. 20]. Прихильники такого підходу

© Переверзєва Л.О., 2014

вважають, що не можна управляти дочірніми підприємствами шляхом видання «наказів по холдингу», оскільки жодний організаційно-розпорядчий документ не може переступити «адміністративні межі» юридичної особи [9, с. 13].

Однак на увагу і підтримку заслуговує протилежна точка зору. Так, О.В. Шаповалова та Е.В. Куцубурова розглядають холдинг як специфічний різновид господарських об'єднань і вважають, що на сьогодні однозначно до компетенції органів управління та посадових осіб холдингових компаній входить прийняття управлінських рішень на правах суб'єктів організаційно-господарських повноважень [10, с. 323, 325].

І.В. Лукач також вважає, що холдингова компанія може управляти справами не тільки через органи дочірнього підприємства, але й безпосередньо шляхом надання прямих обов'язкових для виконання вказівок, наприклад, у вигляді наказів [11, с.150].

Така думка підтверджується нормами чинного законодавства.

Так, п. 4 ч. 2 ст. 176 ГК до суб'єктів організаційно-господарських повноважень відносить у т.ч. суб'єктів господарювання, у разі якщо один з них є щодо іншого дочірнім підприємством. Між такими суб'єктами встановлюються організаційно-господарські зобов'язання, які виникають у процесі управління господарською діяльністю, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснювати на користь іншої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від такої дії, а управлена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (ч. 1 ст. 176 ГК).

На противагу цьому, ч. 1 ст. 97 ЦК визначає, що управління товариством здійснюють його органи. Ця стаття має імперативний і вичерпний характер, тобто коло суб'єктів управлінських повноважень складають виключно органи товариства.

Такий підхід заперечує зв'язок між підприємствами, взагалі не розглядає об'єднання підприємств як своєрідні суб'єкти права, що не виправдано.

При визначенні порядку управління дочірніх підприємств слід спиратися на главу 12 ГК України «Об'єднання підприємств», зокрема, статтю 126, де мають бути закладені правові підстави управлінських повноважень контролюючих підприємств щодо дочірніх підприємств.

А також що стосується порядку управління дочірніх підприємств мають бути передбачені певна низка норм у статті ГК, присвяченій правовому статусу дочірнього підприємства.

У цій статті, зокрема, доцільно передбачити, що управління дочірнім підприємством здійснюється відповідно до вимог законодавства, що висуваються до обраної організаційно-правової форми, і додатково до цього мають бути врегульовані управлінські відносини дочірнього підприємства з контролюючим підприємством.

Окремі автори невиправдано, наполягають на відсутності у контролюючого підприємства права втручатися у справи дочірнього підприємства [2, с. 23]. Адже скільки б не передбачали в законодавстві заборону такого втручання, воно все одно буде існувати, адже це невід'ємне явище сучасної практики, і завданням законодавця є не заборона того, що неможливо забезпечити, а захист прав дочірнього підприємства у таких відносинах.

Наприклад, в російському акціонерному законодавстві закріплено, що відповідальність головного товариства за боргами дочірнього настає лише в тому випадку, коли право на дачу обов'язкових для виконання приписів закріплено в договорі з дочірнім підприємством чи статуті дочірнього товариства. Це положення робить інститут солідарної відповідальності холдингової компанії нежиттєздатним, бо внесення до статуту чи договору такої вимоги – економічно для неї недоцільно. Більш того в арбітражній практиці Російської Федерації є випадки, коли посилання на згадану ст. 6 Акціонерного Закону РФ не вважаються підставою для звільнення відповідача (холдингової компанії) від відповідальності, оскільки статут дочірнього підприємства хоча й не передбачав права головного товариства надавати обов'язкові для виконання вказівки, але й не містив такої заборони (справа № КГ-Ф40/2857-98 Федерального арбітражного суду Московського округу). З таких міркувань С.І. Мармазовою була висловлена цілком виправдана думка про те, щоб відповідальність основного товариства за боргами дочірнього, що виникла в результаті виконання вказівок основного товариства, наступала незалежно від запису в статуті і (або) договорі про право основного товариства давати такі вказівки [12, с. 25].

Тобто мова йде про презумпцію контролю і права контролюючого підприємства давати обов'язкові до виконання вказівки дочірньому підприємству, якщо контролююче підприємство не виключило такі відносини реорганізацією дочірнього підприємства в автономне (незалежне) дочірнє підприємство. Така презумпція грунтується на тому, що такі відносини між контролюючим і дочірнім підприємством не заборонені законодавством. З економічної точки зору, вона пояснюється зручністю у досягненні мети об'єднання виробництв у технологічний ланцюг, а також інтеграції таких видів діяльності, як проведення єдиної фінансової або науково-технічної політики, узгодженого виробничого розвитку компаній, кадрової політики і т. ін.

Слід погодитися з Ж.В. Чевичаловою, що з метою захисту прав дочірнього підприємства та його кредиторів необхідно встановити таке правило: якщо контролююче підприємство у будь-який спосіб має можливість визначати рішення, які приймаються дочірнім підприємством, що випливає з наявності відносин контролю-підпорядкування, то контролююче підприємство має право давати обов'язкові для дочірнього підприємства вказівки. Така презумпція дозволить дочірньому підприємству звертатися з позовом до контролюючого підприємства про відшкодування збитків. Контролююче підприємство має право доводити, по-перше, відсутність контролю відносно дочірнього підприємства і, по-друге, відсутність вказівок [5, с.82].

Дійсно, спочатку холдинги створювалися як механізм управління грошовим капіталом, але згодом вони почали приєднувати до своїх функцій також управлінські функції по відношенню до дочірніх підприємств. Проблемою є, як встановити наявність управлінських відносин між підприємствами холдингу. За законодавством Германії, який освітлювався в пункті 1.2., вважається, що вони є, якщо між підприємствами укладено договір підпорядкування. Проте на практиці такі договори укладають не так часто, як хотілося б, і холдингові компанії здійснюють управлінську дію на дочірні підприємства без такого договору. Тому представляється доцільнішим закріпити в законодавстві, що управлінська дія в разі контролю презюмується, що холдингова компанія повинна піклуватися також про ефективність господарювання дочірнього підприємства, керуючись принципами сумлінності і розумності.

При врегулюванні управлінських відносин з дочірніми підприємствами базового виду слід виходити з права контролюючого підприємства давати обов'язкові для виконання вказівки дочірньому підприємству.

Такий самий порядок управління справедливий щодо приєднаних дочірніх підприємств.

Для захисту інтересів контролюючого підприємства у разі, коли воно хоче відмежувати себе від управління дочірнім підприємством і відповідно від відповідальності, потрібно передбачити можливість реорганізації дочірнього підприємства із залежного в автономне (незалежне). У такому виді дочірніх підприємств контролююче підприємство не вправі давати дочірньому підприємству обов'язкові вказівки, а дочірнє підприємство не зобов'язане їх виконувати, за винятком випадків, коли між контролюючим підприємством і таким дочірнім підприємством укладено договір підпорядкування. У таких випадках на відносини контролюючого та автономного (незалежного) дочірнього підприємства поширюється правове регулювання, встановлене для дочірніх підприємств базового виду.

Окремої уваги потребує питання, чи завжди дочірнє підприємство має діяти в своїх інтересах, чи, навпаки, воно може діяти в інтересах контролюючого підприємства на шкоду своїм інтересам.

У зарубіжному праві спостерігаються різні підходи.

Наприклад, у ФРН, якщо є договір про підпорядкування, пануюче підприємство правомочне давати правлінню товариства вказівки по керівництву товариством. Якщо договором не встановлене інше, то можуть даватися також вказівки, що йдуть у збиток товариству, за умови, що вони служать інтересам пануючого підприємства або підприємств, об'єднаних з ним і товариством в концерн.

Правління зобов'язане слідувати вказівкам пануючого підприємства. Воно не має права відмовитися слідувати вказівці, яка, на його думку, не служить інтересам пануючого підприємства або підприємств, об'єднаних з ним і товариством в концерн, за винятком випадку, коли вказівка очевидно не служить цим інтересам.

У разі відсутності договору про підпорядкування пануюче підприємство не може використовувати свій вплив для того, щоб спонукати залежне акціонерне товариство або командитне товариство на акціях зробити невигідну для них операцію або в збиток собі зробити або не зробити певні дії, якщо лише збиток згодом не буде компенсований.

Тобто тут ми спостерігаємо принцип, згідно з яким вказівки відносно керівництва справами дочірнього підприємства підлягають виконанню, навіть якщо вони не вигідні для нього, але служать інтересам пануючого підприємства або підприємства, з яким це останнє входить в концерн. Правда, договір може обумовити необов'язковість для залежного підприємства всіх або частини таких вказівок. Такий підхід знаходить підтримку в українській літературі [6, с.75].

Є за кордоном і інший підхід. Наприклад, британське право, навпаки, забезпечує самостійність дочірніх підприємств нормою про притягнення директорів дочірніх компаній до особистої майнової відповідальності за збитки, завдані компанії внаслідок порушення ними своїх фідуціарних обов'язків (за дії не в інтересах компанії) [13, с.418-419].

Виникає питання, який підхід є більш виправданим.

Уявляється, що більш виправданим є підхід, згідно якому **дочірнє підприємство має діяти в своїх інтересах**, адже згідно ГК України воно, як і будь-яке інше підприємство, є самостійним суб'єктом господарювання, отже має бути самостійним і в відносинах з контролюючим підприємством, що виражається у відстоюванні своїх інтересів.

У радянському праві ця самостійність, що полягає у відстоюванні своїх інтересів, базувалась на принципі самоврядування (Закон СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» від 30 червня 1987 року (ст.9))

З урахуванням цього досвіду доцільно закріпити у ГК України, що органи дочірнього підприємства не можуть виконувати вказівки контролюючого підприємства, які протирічать інтересам дочірнього, за винятком випадків, коли контролююче підприємство гарантує відшкодування збитків.

Становить інтерес німецький досвід врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з адресуванням дочірнім підприємствам обов'язкових вказівок. Зокрема, це стосується важливого питання їх документального обліку.

Інформація про відносини з пов'язаними підприємствами включається у звіт. У звіті перераховуються угоди, які товариство уклало у попередньому фінансовому році з пануючим і пов'язаним підприємством або здійснило по по його ініціативі і в його інтересах; у звіті також указуються інші заходи, які товариство здійснило або від здійснення яких утрималось по ініціативі або в інтересах вказаного підприємства у попередньому фінансовому році. По угодах відзначається і зустрічне виконання, по заходах – підстави їх здійснення, а також вигоди і збиток від них для товариства. При компенсації збитку вказується, яким чином фактично здійснена компенсація протягом фінансового року або право вимоги яких вигод надано товариству.

Правління відзначає у звіті, чи отримано товариством за кожною угодою зустрічне виконання у відповідності з обставинами, відомими на момент укладання угоди або здійснення (нездійснення) певних заходів, і чи не понесло товариство збиток у результаті здійснення (нездійснення) вказаних заходів. Якщо товариство понесло збиток, то правління, крім того, зобов'язане пояснити, чи був він компенсований. Дане роз'яснення також включається до звіту про стан справ (§312).

Якщо річний звіт товариства перевіряє аудитор, то одночасно з річним звітом і звітом про стан справ йому надається також звіт про відносини з пов'язаними підприємствами (§313).

З урахуванням цього досвіду пропонується закріпити у ГК України наступні норми:

«Інформація про угоди, укладені у виконання вказівок контролюючого підприємства, включається у звіт, який складається щорічно. По угодах відзначається виконання і зустрічне виконання, а також вигоди і збиток від них для дочірнього підприємства, а також компенсація збитку, якщо вона була здійснена. Звіт підлягає перевірці аудитором.»

Заслуговує на увагу зарубіжний досвід участі трудових колективів дочірніх підприємств в управління холдингом, зокрема через обрання своїх представників в наглядову раду контролюючого підприємства. Наприклад, згідно зі ст. 49 (3) Закону про компанії №545, прийнятого 20 червня 1996 р. Міністерством у справах підприємництва і промисловості Данії [14] працівники материнської компанії та її дочірніх підприємств, зареєстрованих у Данії, мають право обирати зі складу працівників і з дотриманням вимог законодавства певну кількість членів ради директорів материнської компанії разом з їх заступниками (групове представництво), якщо зазначені дочірні підприємства є відкритими та закритими компаніями, в яких материнська компанія володіє більшістю права голосу.

Враховуючи багатий радянський досвід участі трудових колективів в управлінні підприємствами, досвід врахування прав трудових колективів в законодавстві після переходу на ринкові умови господарювання спочатку у Законі України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 г. (ст.15), а потім в ГК України (ст.65), вищезазначеного зарубіжного досвіду, є доцільним також щодо об'єднань підприємств холдингового типу), пропонується закріпити у ГК України наступну норму.

«Трудовий колектив дочірнього підприємства має право обирати зі свого складу одного або більше представників, що включаються до складу наглядової ради контролюючого підприємства з правом вирішального голосу».

З урахуванням всього вищевикладеного у ГК України пропонується закріпити наступні норми щодо порядку управління дочірнім підприємством.

«1. Контролююче підприємство має право давати обов'язкові до виконання вказівки, а дочірнє підприємство зобов'язане їх виконувати, окрім випадку, що стосується автономного (незалежного) підприємства. Автономне (незалежне) дочірнє підприємство має право не виконувати вказівки контролюючого підприємства, окрім випадків, коли між ними укладено договір про підпорядкування.

2. Органи дочірнього підприємства не можуть виконувати вказівки контролюючого підприємства, які протирічать інтересам дочірнього, за винятком випадків, коли контролююче підприємство гарантує відшкодування збитків.

3. Інформація про угоди, укладені у виконання вказівок контролюючого підприємства, включається у звіт, який складається щорічно. По угодах відзначається виконання і зустрічне виконання, а також вигоди і збитки від них для дочірнього підприємства і компенсація збитків, якщо вона була надана. Звіт підлягає перевірці аудитором.

4. Трудовий колектив дочірнього підприємства має право обирати зі свого складу одного або більше представників, що включаються до складу наглядової ради контролюючого підприємства з правом вирішального голосу.»

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Окунєв О. Дочірні підприємства в Україні: проблеми та перспективи /О. Окунєв // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 22–24.

2. Пєсков В. Правові аспекти організації дочірніх підприємств /В. Пєсков // Право України. – 1999. – № 10. – С. 22–24.

3. Аксенов И., Винник О. Два мнения по одному вопросу / И. Аксенов, О. Винник // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 11. – С. 58–60.

4. Вінник О.М. Правове становище дочірніх підприємств / О.М. Вінник // Підприємництво, господарство і право. – 2000. – № 1. – С. 3–7.

5. Чевичалова Ж.В. Правова природа дочірнього підприємства: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Ж.В.Чевичалова / Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. –Харків, 2008. – 197 с.

6. Переверзєва Л.О. Види дочірніх підприємств [Електронний ресур] / Л.О. Переверзєва // Форум права. – 2012. – № 1. – Режим доступу: htpp://www/nbuv.gov.ua./e-journals/FP/2012-1/12plovdv.pdf.

7. Принципи корпоративного управління [Електронний ресурс]: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11 грудня 2003 р. № 571. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/popup_article?art_id=5865168.
8. Кузнецова Н.С. Актуальные вопросы законодательного регулирования корпоративного управления группой холдингового типа и холдингов / Н.С. Кузнецова // Финансовая консультация. – 2004. – № 7–8. – С. 19–21.
9. Шиткина И. Управление в холдинге / И. Шиткина // Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. – 2004. – № 5. – С. 13–21.
10. Шаповалова О.В. Проблемы управления интересами в вертикальной системе холдинговых компаний (направления исследования) / О.В. Шаповалова, Е.В. Куцурубова // Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора: сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Юго-Восток ЛТД, 2005. – С. 323–326.
11. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній за законодавством України: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / І.В. Лукач; Київський нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2007. – 211 с.
12. Мармазова С.И. Гражданско-правовые проблемы управления холдингом [Электронный ресурс]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / С.И. Мармазова. – М., 2003. – Режим доступа: http://disser.law.edu.ru/disser.asp?disserID=1220815.
13. Кібенко О.Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України: дис. … докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 / О.Р. Кібенко; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2006. – 479 с.
14. Датский закон о компаниях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kac.com.ua/foreignlaws/dan3.htm.

УДК 338.001.36

ПАТЕНТНА МОНОПОЛІЯ: ВПЛИВ НА КОНКУРЕНЦІЮ, «ПАТЕНТНИЙ ТРОЛЛІНГ» ТА «СІРИЙ ІМПОРТ» В УКРАЇНІ

Прокопов О.А., к.е.н., доцент кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Українського державного університету фінансів і міжнародної торгівлі (Україна), головний експерт відділу ринків промисловості Антимонопольного комітету України

Прокопов О.А. Патентна монополія: вплив на конкуренцію, «патентний троллінг» та «сірий імпорт» в Україні.

Останні тенденції у сфері користування інтелектуальною власністю в Україні та світі зумовлюють загострення питання «незаконного» та «недобросовісного» використання патентів на винаходи та появу таких явищ як «патентний троллінг» та «сірий імпорт». У даній науковій статті визначено деякі теоретичні основи патентування, досліджено механізм здійснення «сірого імпорту» та причини його виникнення. Розглянуто питання походження поняття «патентний троллінг», його основні характеристики та приклади застосування у світовій та вітчизняній практиці господарювання. Визначено «патентний троллінг» та «сірий імпорт» як негативні наслідки дії патентної монополії. Проте також зазначено, що одним із способів стимулювання інноваційної діяльності є надання винахіднику монопольного права на користування створеним продуктом, впровадження у виробництво та реалізація його на ринку з отриманням надприбутку через видання патенту.

Ключові слова: обмеження конкуренції, патент, патентна монополія, «патентний троллінг», «сірий імпорт».

Прокопов А.А. Патентная монополия: влияние на конкуренцию, «патентный троллинг» и «серый импорт».

Последние тенденции в сфере использования интеллектуальной собственности в Украине и мире обусловливают обострение вопроса «незаконного» и недобросовестного» использования патентов на изобретения и возникновение таких явлений как «патентный троллинг» и «серый импорт». В данной научной статье определены некоторые теоретические основы патентования, исследован механизм осуществления «серого импорта» и причины его возникновения. Рассмотрены вопросы происхождения понятия «патентный троллинг», его основные характеристики и примеры применения в мировой и отечественной практике хозяйствования. Определены «патентный троллинг» и «серый импорт» как негативные последствия действия патентной монополии. Однако также отмечено, что одним из способов стимулирования инновационной деятельности является предоставление изобретателю монопольного права на пользование созданным продуктом, внедрение в производство и реализация его на рынке с получением сверхприбыли через издание патента.

Ключевые слова: ограничения конкуренции, патент, патентная монополия, «патентный троллинг», «серый импорт».

Prokopov O. Patent monopoly: the impact on competition, «patent trolling» and «gray import» in Ukraine.

The recent trends in the use of intellectual property in Ukraine and worldwide cause aggravation question of "unlawful" and "unfair" use of patents and the emergence of such phenomena as "patent trolling" and "gray import". In this research article it was outlined some of the scientific theoretical basis of patent, investigated the mechanism of "gray import" and its root causes. It was defined the origin question of the term "patent trolling", its main characteristics and application examples in the world and home practice of management. Definitions of "patent trolling" and "gray import" as the negative effects of the patent monopoly. But also it was noted that one of the way to stimulate innovative activity is to provide the inventor a monopoly on the use of established product introduction in the production and sale of its market to obtain excess profits by issuing a patent.

Keywords: restriction of competition, patent, patent monopoly, «patent trolling», «gray import».

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку не тільки національної, але й глобальної конкуренції свідчить про підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції в першу чергу за рахунок розробки та реалізації інновацій. Одним із об'єктів інтелектуальної власності є патент, який є охоронним документ, що засвідчує виключне право, авторство і пріоритет винаходу, корисної моделі або промислового зразка. Тобто це ефективний інструмент монополізації ринку, який руйнує конкурентне середовище.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами дослідження прав на інтелектуальну власність, зокрема, патенти, їх значення для успішної діяльності підприємств в умовах здійснення ринкових відносин присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. В такому контексті можна виділити С. Гальчинського, П. Друкер, Е. Мейнсфілда, О. Орлюк, Б.Санто, Л. Федулову, Л. Федченко та інших. Крім того, значну увагу проблемам в сфері інтелектуальної власності приділяють державні установи, зокрема, Антимонопольний Комітет України.

Виділення невирішеної проблеми. Останні тенденції у сфері користування інтелектуальною власністю в Україні та світі зумовлюють загострення питання «незаконного» та «недобросовісного» використання патентів на винаходи та появу таких явищ як «патентний троллінг» та «сірий імпорт». Вирішення проблем реалізації відносин інтелектуальної власності в інноваційній сфері, формування механізмів стимулювання інноваційної діяльності вдосконалення державного регулювання інноваційних процесів та гармонізація конкурентної та інноваційної політики є пріоритетними напрямками роботи Антимонопольного комітету України, уряду та міжнародних організацій.

Мета дослідження. Основною метою статті є дослідження питання щодо того чи перешкоджають патенти та авторські права конкуренції, а також які негативні наслідки спостерігаються в існування патентної монополії, зокрема, «патентного троллінгу» та «сірого

© Прокопов О.А., 2014